

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Kamili Junik-Łuniewskiej
p.t. Literatura jako proces pisania. *Błękit* Tedzi Grower – studium utworu na tle
twórczości pisarzy z tzw. Szkoły Bhopalskiej.**

Rozprawa p. Kamili Junik-Łuniewskiej, to analiza tekstu współczesnej, hindijęzycznej pisarki indyjskiej Tedzi Grover (ur. 1955), na tle szeroko rozumianej literatury indyjskiej, w szczególności zaś w kontekście twórczości środowiska literackiego zwanego „Szkołą Bhopalską”, do którego Grover jest zaliczana. Autorka pokazuje wybrany przez siebie utwór w wielowymiarowym kontekście przemian i ciągłości literatury i kultury indyjskiej na przestrzeni minionego wieku, w interakcji z literaturą europejską.

Praca składa się z poprzedzonych solidnym wprowadzeniem dziesięciu rozdziałów, tworzących bardziej lub mniej skończone całości. W aneksie zamieszczona została krótka notka biograficzna Tedzi Grover (w zestawieniu z jej tekstem pozostawiająca jednak pewien niedosyt wiedzy o pisarce), oraz pełny, autorski przekład tekstu będącego tematem rozprawy. Obszerna bibliografia zawiera literaturę zarówno w języku hindi jak w językach europejskich, w tym solidną porcję pozycji teoretycznoliterackich.

Autorka zaczyna od wprowadzenia w literaturę hindi i określenia jej miejsca w obrębie wielowiekowej i wielojęzycznej tradycji literackiej Indii. Następnie przechodzi do fenomenu nowej, eksperymentalnej literatury indyjskiej II poł. XX wieku, jej cech i jej reprezentantów, szczególnie dużo uwagi poświęcając środowisku literacko-artystycznemu skupionemu wokół centrum Bharat Bhawan w Bhopalu, mieście w stanie Madhya Pradeś w centralnych Indiach. W świecie Bhopal kojarzy się głównie ze straszliwą katastrofą ekologiczną, która wydarzyła się tam w roku 1984. Bhopal jest jednak także miastem żywej kultury, skupiającym grupę twórców działających w dziedzinie literatury, sztuk plastycznych i widowiskowych. Zastanawiając się, czy twórczość bhopalskich pisarzy można po polsku określić jako „szkołę”, Autorka stara się wyodrębnić i uporządkować te wspólne założenia artystyczno-intelektualne, którymi charakteryzuje się twórczość środowiska bhopalskiego. Ponieważ artyści ci nigdy nie wydali żadnego manifestu, nie powstały też adekwatne opracowania teoretyczne, charakterystyka stworzona przez mgr Junik-Łuniewską na podstawie lektury licznych dzieł reprezentantów „szkoły”, analizy ich czasopism oraz osobistych z nimi kontaktów, ma dużą wartość.

W tym kontekście umieszczona zostaje twórczość Tedzi Grover (jedynej kobiety, wymienionej przez Kamilę Junik-Łuniewską wśród członków grupy). „*Błękit*” (*Nila*) – dzieło będące tematem rozprawy – to średniej długości tekst napisany rodzajem prozy poetyckiej o bardzo osobistym charakterze, oparty na motywach autobiograficznych, lecz nie będący autobiografią. Chociaż sam tekst odwołuje się do tradycyjnych, ludowych form narracji, takich jak *qissa* (bajka, opowieść romantyczna z elementami fantastyki) i *kahani* (opowiadanie, opowieść), to jednak z trudnością daje się zaszeregować do któregośkolwiek z indyjskich gatunków literackich, nowych czy klasycznych, których przegląd daje Autorka w rozdz. III.3. Poszukując analogii genologicznych w literaturze światowej, Junik-Łuniewska zauważa pokrewieństwo pisarstwa Grover z europejską „nową powieścią” (*nouveau roman*), której wspólne cechy to (za Teresą Cieślukowską) zastąpienie narracji w trzeciej osobie monologiem lub opisem, oznaczenie bohaterów symbolami literowymi lub numerycznymi, liczne nawiązania intertekstualne, nacisk na sam proces pisania, nie na akcję dzieła. Wszystkie te podstawowe cechy gatunku, jak dowodzi przeprowadzona analiza, wykazuje *Błękit*.

Dwaj kluczowi bohaterowie powieści oznaczeni są nazwami kolorów – błękitu i brązu, wyznaczających też dychotomiczny podział świata przedstawionego w dziele: błękit przypisany zostaje Szwecji, ojczyźnie jednego z rywalizujących kochanków; brąz – to Indie, domena drugiego z nich, mieszcząca też cały bagaż wspomnień rodzinnych i obciążeń kulturowych narratorki.

Analiza Kamili Junik-Łuniewskiej ujawnia silne intertekstualne osadzenie dzieła Tedzi Grower w kontekstach europejskiej literatury i filmu. Szczególnie rzucają się w oczy koneksje skandynawskie, w postaci odniesień do Ingmara Bergmana, Agnety Pleijel, Gustafa Frödinga (Grower jest anglistką, lecz także tłumaczką literatury skandynawskiej na język hindi), jednak sieć jej literackich referencji jest znacznie rozleglejsza. W tekście obok nawiązań do indyjskiej literatury klasycznej pojawiają się odwołania m.in. do Dostojewskiego, Cwietajewej, Kafki, Sylwii Plath, Marguerite Duras, Dantego.

Przypominająca strumień świadomości narracja w pierwszej osobie przechodzi niekiedy w relację w osobie trzeciej, gdzie postać mówiąca obiektywizuje się i zostaje ukazana z zewnątrz, niejako pośrednio (jako oglądana na obrazie lub w lustrze). Taką zmianę perspektywy autorka rozprawy porównuje do metody zastosowanej przez Marguerite Duras w jej *Kochanku*. Obszerny fragment pracy (rozdz. III.8) poświęcony został motywom lustra i oka (również obrazu, fotografii, odbicia w wodzie) w literaturze, jako sposobom kształtowania osobniczej tożsamości i samoświadomości podmiotu, poprzez ogląd z zewnątrz. W dziele Tedzi Grower ujęcie takie wydaje się nader istotne – dla jego analizy Junik-Łuniewska sięga po lacanowską, psychoanalityczną teorię zwierciadła, gdzie utożsamienie z własnym odbiciem interpretowane jest jako stadium rozwoju człowieka, niezbędne dla zrozumienia dwojakiej (obiektywnej i subiektywnej) natury własnej tożsamości.

Aspektem dzieła, któremu autorka pracy poświęca szczególnie wiele uwagi (i który podkreślony został w tytule rozprawy) jest sam proces pisania, tekst literacki w ujęciu dynamicznym, pojmowany jako akt twórczy i poznawczy, poprzez który pisarz poznaje siebie, określa swoją tożsamość i wyznacza własne granice względem świata zewnętrznego. Temat bezpośrednio sformułowany pojawia się dopiero w ostatnim rozdziale pracy (III.10), jednak wszystkie wcześniejsze partie analizy tekstu ku takiej konkluzji zmierzają. Można więc stwierdzić, że konstrukcja całości jest przemyślana i celowa.

W aneksie Autorka zamieszcza swój pełny przekład omawianego dzieła, już wcześniej opublikowany. Tekst, ze względu na swoją nietypową strukturę, liczne niejasności i mnogość odwołań intertekstualnych stanowi nie lada wyzwanie dla tłumacza. Tłumacze udało się przekazać polskiemu czytelnikowi silnie nacechowana emocjonalnie atmosferę dzieła i jego egzotyczny klimat, oscylujący pomiędzy rzeczywistością indyjską a skandynawską. Zastrzeżenia można mieć do takich rozwiązań jak nadużywanie zaimków osobowych, źle tolerowane przez polszczyznę, czy powtarzające się sformułowanie „płakać dla kogoś”, użyte zapewne celowo, lecz sugerujące raczej płacz „na czyjeś zamówienie”, niż „z czyjegoś powodu”, „przez kogoś”, czy „opłakiwanie kogoś”.

Pomimo tych drobnych zastrzeżeń pracę oceniam bardzo pozytywnie i uważam, że w pełni odpowiada ona wymogom stawianym rozprawom doktorskim. Wnioskuje o dopuszczenie do jej obrony.